

ԾԻԱԾԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿԵՆՅԱԳՈԳՈՒՑ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ՀԻՆԴԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Թիֆ կ. — ՅՈՒԼԻՍ — 1860.

ԹԵՐԴԻՍԻՑ.

ԽՑՊԱՐԱՆԻ ԽԱՐԴԻՓԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ.

ՅՈՒՅՍԱԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՅ ԱՄՍԱԳՐՈՅ ԽԿՉԲԱՆ ՅՈՒԼԻՍԻ.

ԱԳՈՒԵԿՈ.

կիսանց Մելքոն. * (1)
պիտանց Պողոս.
հան Քառար.
հանց Վասիլ.
սպարեանց Շահնազար.
նանց Մատենու.
կրտչեան Աւետիս.
կրտչեան Քրիստոփոր.

ԱԳԻՒՐՄԱՆ.

աշատրեան Մելքոն.
օրինակ.
աշատրեան Շերոն.
հանցան Մանուկ.
Ամենանց Մանուկ.

ԱԺՏԵՐՄԱՆ.

արեանց Գրիգոր.
զենանց Սարգիս.
դիտեանց Աղեքսանդր.
մալեանց Դրիգոր.
շենանց Սարգիս.
ոչիսանց Գրիգոր.
էթեանց Բարդուասը.
խանեանց Խարբիկ.
լինանց Միքայէլ.
որքեկանց Միքայէլ.
իւնանց Վասիլ.
ուրէկեանց Ակեքսան.
դովիտանց Յակոբ.

ԱԽԵՑՈ.

առուրեան Յարուբին.
ւանեան Յովհաննես Ք.
ուածատրեան Դիտնեսիու.
որեան Գրիգոր Ք.
այսանեան Յովհաննես.
որակ. Ռատումնար. Հայոց.
առունեանց Մարտիրոս Ք.
անեանց Կարապին.
որձանեան Յակոբ.
ուրինեան Յովհաննես.
ևնանց Սարգիս.
դենանց Յակոբ Ա.
դանեանց Մանուսի Վար-
սին.

ԱՄԱՍԻԱ.

ողիսան Ֆիկորայոս.
վոդիսան Յովհաննես.

ԱՍԱՄՊԻԿ.

արապետեան Մկրտիչ.

ԳՐԻՈՒԹՈՒՊՈՒ.Ի.Ը.

անեան Կարապետ Ք.
նան Սուեփան.
ինեան Գափիք Ք.
ուկեան Խաչատուր Ք.
էնան Մկրտիչ. *

ԵԱՆ.

տեան Յովհաննես.
սպաշեան Խաչերս Քամի-
ար.
նիստեանց Խայի Սփաղար.
նիստեանց Սուեփան.
զեսան Սելքիսիդ.
ոմիչ Գրիգոր Մետելիչեր.

ԵՅԱՔ.

պարունանց Յարուբին. *

ԵՐՈՒՍՈ.Լ.Կ.Մ.

թանգարան Վերծանուրեան.
ԵԽՊՈ.ՏԱՐԻ.Ը. (ԿԵԶՉԱ.Լ.Վ.)
հանձնան Յովհաննես.
Հաճ-Պալիկան Ռափայէլ.
Մուրատեան Միքայէլ.
Պուռաման Խափայէլ.
Սէմինաման Խափայէլ.
Սէմիքեան Յակոբ.

ԵՀՅԱ.Ա.

Ակամիկուտեանց Մելքիք - Յովհան-
նես - Բէկ. *

Թարխան Մուրամիկանց Եւստա-
րես. *

Ամիքիսանեանց. *

ԶՄԻՒԹԻՆ.Ա.Ա.

Ազգային Հզգարածուք (5 օրի-
նակ).
Եւստա.Յիկան Յովհակի.
Կոստանէսան Գալուստ.
Պաղպագարեան Առևկան.
Պարտիզանան Գրիգոր.

Ս. ԷԶՄԻՒԹԻՆ.

Աղտիմիկան Գրիգոր Վ.
Թաղիանուտան Սուքիսա.

ԷԽՍէ.Մ.Ն.

Լուսաորչեան Ազգային Գլորց.
ԹԱՅ.Ա.Յ. *

ԹՈՂ.Ա.Յ.

Գողովարան Վաճառականաց.
Թէ.ՄՐՈՒ.Ի.Ք.

ԱԽԱՅՈՒՐԵԱՆ Սարգիս.

Թ.Հ.ՌՈՒ.Ս.Ի.Ք.

Խօմայուրեանց Սարգիս. *

Թ.Հ.ՌՈՒ.Ս.Ի.Ք.

Աղայական Բարդուանաց.

Թ.Հ.ՄՐՈՒ.Ի.Ք.

Խօմայուրեանց Սարգիս. *

Թ.Հ.ՌՈՒ.Ս.Ի.Ք.

Աղայական Բարդուանաց.

Թ.Հ.ՄՐՈՒ.Ի.Ք.

Խօմայուրեանց Սարգիս. *

Թ.Հ.ՌՈՒ.Ս.Ի.Ք.

Աղայական Բարդուանաց.

Թ.Հ.ՄՐՈՒ.Ի.Ք.

Խօմայուրեանց Սարգիս. *

Թ.Հ.ՄՐՈՒ.Ի.Ք.

Աղայական Բարդուանաց.

Մազրման Պողոս.

Մենիկեան Մինաս.

Միրզայէսան Պալուստ.

Մուրատեան Յարտօնին.

Նահամեան Միքրախէ.

Նահամեան Մատիք Ք.

Չարիսման Յակոբան.

Պարունակ Խառուկ.

Սրվաճեան Յարուբին.

Ստամպուցեան Յարուբին.

Վարդանան Յովհանն.

<p

ՄԱՍԻՎ ԱՂԱԿՆԻ

ԵՒ

ԽԻԱԽԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԶԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՐԴԱՅՆ.

Ազգի մը իւր շափը ճանշմարուն օգուտները և յանշմարուն վնասները

Ասոււած միայն է անչափ եւ անսահման բնութիւն. վասնզի ոչ ինքը իրեց կատարելութեանցը կկամի կամ կարող է չափ մը՝ սահման մը դնել, եւ ոչ ուրիշը: Խոկ արարածը, այսինքն այն էակն որ իրեն զոյութիւնը ուրիշէն առեք է, եւ ոչ թէ ինքիրմէն է, հարկաւ չափ եւ սահման ունի ամէն կողմանէ, ըստ ժամանակի, ըստ տեղույթ եւ ըստ ամենայն յատկութեանց եւ կատարելութեանց: Ըստ ժամանակի չափաւոր է, վասնզի ժամանակի մէջ սկսեք է իւր զոյութիւնը, եւ յանժամանակի կարող է վերջանալ՝ եթէ անժամանակ սաւեղծողէն չպահպանուի եւ անժամութեան ձիրքը չընդունի: Չափաւոր է ըստ տեղույթ, վասնզի չկրնար միեւնոյն ժամանակի մէջ ամէն տեղ գտնուիլ, այլ եթէ հոս է՝ հոն չէ, եւ եթէ հոն է՝ հոս չկրնար լինել: Չափա-

ւոր է եւ ըստ այլ ամենայն յատկութեանց, այսինքն կարողութեամբ հոգւոյ եւ մարմնոյ, զիտութեամբ մտաց, ազատութեամբ կամաց, եւ սոցա ամենայն հետեւանքներովը:

Ինչէն է ուրեմն որ շատ մարդիկ, եւ ընդհանրապէս ամենայն մարդիկ, իրենց չափը չեն ճանշնար. ինչէն է որ կամ անչափ անսահման կարողութեան տէր կճանշնան իրենք զիրենք, եւ կամ ունեցած կարողութիւննենին իրենց աչքին չափազանց կերպով մեծ կերենայ: — Այս խեղճութեան առաջին եւ զիսաւոր պատճառ՝ նոյն խոկ իրենց խելքին չափաւորութիւնն է, ինչպէս որ կարճատեսութեան զիսաւոր պատճառ՝ մարդուս աչքին տկարութիւնն է:

Կարեի բան է արդեօք որ մարդս իրեն չափը ինչպէս որ պէտք է զիսայ կամ ճանշ-

նայ: — Աչ, մարդս իրեն կարողութեանը ճիշդ չափը անկարելի է որ ճանչնայ՝ իւր ճանա- չողութեանը անկատար լինելուն համար. բայց կարող է աշխատիլ, եւ պէտք է աշխատի հաս- կընալու թէ իրեն այլ եւ այլ կարողութիւննե- րը ինչ աստիճանի պակասաւոր են: Այս աշ- խատանքը մեզմէ կապահնաջէ ուղիղ փիլիսո- փայութիւնը՝ երբ կըսէ թէ ինքզինքդ ճանչ- ցիր. „Ժանիր գրեզ“: զեոյն կապահնաջէ մեզմէ քրիստոնէութիւնը՝ երբ կապատուիրէ որ խո- նարի լինիմք, այսինքն մեր չափէն վեր չու- ռիսք չնպարտանամք. եւ երկուքը մէկէն ան- թիւ անհամար օրինակներով ու պատմութիւն- ներով կիսակրցնեն մեզի՝ չափ չգիտնալուն անբաւ վնասները, եւ չափաւորութեան՝ ինք- նամանաշութեան՝ խոնարհութեան մեծամեծ օգուտները:

Նաև անզամ խօսք եղած է թէ ընդհանրա- պէս մեր ազգը խոնարհամիտ է, իր չափը ճանչցող է, ուրիշներուն վրայ հպարտանալու սովորութիւն չունի, ուրիշներուն նետ արհա- մարհանօք չվարուիր, ամենուն ալ զլուս կը- ծուէ, ամենուն ալ կամքը սիրով եւ հպատա- կութեամք կկատարէ: Իրան է արդեօք այս խօսքը: — Ազգիս անցեալ ժամանակներուն պատմութիւնը գիտցողը, եւ նորա այժմու վի- ճակին կատարեալ տեղեկութիւն ունեցողը պէտք է վկայէ՝ թէ ուրիշ քանի մը ազգաց եւ ժողովրդոց նետ համեմատելով՝ կարելի է ըսել թէ մեր Հայոց ազգը իրաւի այդ գեղե- ցիկ կատարելութիւնը ուրիշ շատերէն աւելի ունի: Բայց մեծապէս կսխալի կամ կխարուի՝ թէ որ միտքը զնէ թէ ինչպէս որ պէտք է կը- ճանչնայ Հայը, եւ ամենայն Հայ, իւր չափը, իւր կարողութիւնը, իւր ամէն բարոյական եւ նիւթական յատկութիւնները, ըստ այնմ կը- վարուի օտար ազգաց հետ, եւ ըստ այնմ կը- վարուի իւր համազգի եղբարցը հետ:

Տղիտութեան վիճակը իրաւամք տղայու- թեան վիճակին նմանցուցեր են մարդիկ ամէն ժամանակ. ոչ տղան իւր կարողութիւնը կը- ճանչնայ եւ ոչ տղետը. տղան կարծէ թէ ձեռ- քէն ամէն բան կուզայ, տղետը կարծէ թէ ինքը ամէն բան կիսակրնայ. իսկ մեծամա- սակին ու գիտունը երկուրին վրան ալ կծիծաղի ու կիսդնայ: Քանի որ մեր ազգը տղիտութեան վիճակէն բոլորվին դուրս չէ ելած, ինչու զարմանայ որ զինքը շատ անզամ տղու տեղ կրնեն յառաջադէմ ազգերը, ու իւր չափը չը- ճանչնալուն վրայ խղճալ կցուցընեն: Մակայն ինչպէս որ այս եւ այն տղուն, այս եւ այն

տղիտին մէջ տարբերութիւն կայ, այսպէս ալ մեծ զանազանութիւն կտևոնուի մեր ազգին եւ ուրիշ քանի մը արեւելեան ազգաց մէջ: Եթէ մեր ազգը տղիտութեան գերութենէն դեռ բո- լորվին չէ ազատած, զոնէ հասկրցած է եւ որէ որ աւելի հասկրնալու վրայ է իւր գերու- թեան թշուառութիւնը. ուստի եւ շատ տար- բեր է այն արեւելեան ազգերէն որ իրենց տղիտութիւնը եւ իրենց գերութիւնը ճանչնա- լու անզամ փոյթ չունին, թող թէ անկէց ա- զատելու շանացողութիւն:

Միայն թէ մեք ալ պէտք չէ որ խարեմք մէկզմէկ եւ զմեզ. պէտք չէ զնեմք մտքերնիս որ իբր թէ չունեցած կատարելութիւննիս ու- նիմք: Եթէ հիւանդ չեմք ճանչնար զմեզ, զո- նէ հիւրեղքաղ, այսինքն հիւանդութենէ նոր ելլող եղածներս զիտնամք ու առողջ մարդու պէս չխրոխտամք, խոշոր խոշոր չխօսիմք, չըրած բաներնուս վրայ չպարծենամք, չընե- լու բաներնուս վրայ ալ լալկան (լաւլակ) տր- ղոց պէս չնստիմք չողբամք: Եթէ կան մեր մէջ քանի մը առողջներ, յիմար են եւ կա- տաղի յիմար՝ եթէ հիւանդներուն վրայ կբար- կանան ու կիսակատեն զանոնք. եթէ կան քա- նի մը ուժեղներ, բարբարն են եւ անողորմ, եթէ տկարները ոտքի տակ կառնեն. եթէ կան քանի մը զիտուններ, անմիտ են եւ անզգամ, թէ որ տղետներուն միամտութիւնը իրենց շա- րութեանը, շահասիրութեանը, փառասիրու- թեանը զո՞ն ընել կուզեն:

Բայց մեք մէկդի ձգեմք մասնաւորները, ազգիս մեծ մասին նետ խօսիմք, եւ ընդհա- նուր ազգերնիս յորդորեմք որ աշխատի ինք- զինքը, իրեն օգուտն ու վնասը, եւ առհա- սարակ իրեն չափը եւ վիճակը ճանչնալու:

Եթէ հին Յունաց իմաստասէրները շատ խելացի եւ օգտակար խրատ տուեր են իրենց ազգին՝ երբոր ըսեր են թէ „Ժանիր գրեզ“— ճանչցիր ինքզինքդ, ահա Մովսիսի ձեռքովը գրուած սուրբ Գիրքը վաղուց ըսած է Խորայե- լացւոց եւ բովանդակ ազգի մարդկան՝ թէ „Հայեաց իքեզ“—զուն քեզի նայէ, ինքզինքդ դիտէ՝ հասկրցիր, չափդ գիտցիր: Հայեաց ի- քեզ, ըսեմք ուրեմն մեք ալ մեր ազգին. հաս- կրցիր քու ինչ ազգ, ինչ ժողովուրդ լինելու, հասկրցիր քու կարողութիւնդ ու կարօտու- թիւնդ, եւ ըստ այնմ շահքդ աւելցուր օրէ օր աւելի յառաջադիմութիւն ընելու ամէն աղէկ բանի մէջ:

Ո՞րշափ օգտակար, ո՞րքան գեղեցիկ բան է շափաւորութիւնը, այսինքն իւր չափը գիտ-

նալը, իւր կարողութեցէն դուրս չելլելը: Պատիւ բաածդ իւր չափը զիտցող մարդուն եւ-
տեւէն կվագէ. յաջողութիւնը իւր չափը զիտ-
ցող մարդուն ամէն ձեռք զարկած բանին ըն-
կերն է. յառաջադիմութիւնը իւր չափը զիտ-
ցող մարդուն սովորական ընթացքն է: Չափը
զիտցողը եթէ աղքատ լինի եւ եթէ հարուստ,
երջանիկ է. իսկ չափը չզիտցողը թէ հարուստ
լինի եւ թէ աղքատ, խեղճ ողորմելի է:

Հայեաց իքեզ,—ծանիր զքեզ, զիտցիր քու
չափդ, բաեմք ուրեմն մեք ալ մեր սիրելի ազ-
գին ընդհանրապէս, եւ իրարու եղբայրաբար: Մի պարծենար այն աղէկութիւններուն վրայ,
որ եթէ ատենով ունեցեր ես՝ գէթ այժմ կոր-
որնցուցեր ես. չափդ զիտցիր: Մի վատենք
այն հարստութիւնդ, որ եթէ ժառանգութեամբ
ձեռք չես բերած՝ գէթ աշխատանքով վաստր-
կեր ես, ու դարձեալ կրնաս աղքատնալ. չափդ
զիտցիր: Մի հպարտանար յաջողակութեանցդ
վրայ որ քու աչքիդ բան մը կերեւան, բայց
թէ որ ուրիշ զանազան ազգաց յաջողակու-
թեանցը նետ համեմատես՝ կամ քիչ են եւ
կամ ոչինչ. չափդ զիտցիր: Մի լքանիր, մի
փնատիր, քու խեղճութիւնդ, պակասութիւն-
ներդ, կարօտութիւններդ, աղքատութիւնդ,
սակաւութիւնդ, տկարութիւնդ, տգիտութիւնդ
տեսնելով. չափդ զիտցիր եւ ջանքդ աւելցուր,
այդ խեղճութիւններէն դիւրաւ կազատիս:

Ազգը՝ ժողովուրդը մասնաւոր մարդու պէս
է. եթէ իւր չափէն դուրս ելլէ ու հպարտա-
նայ, Աստուծոյ եւ մարդկանց ատելի եւ պր-
գալի կիմնի. եթէ անոր ներհակ՝ իւր չափը՝
իրաւունքը՝ արժանաւորութիւնը մոռնայ եւ
վատանայ, դարձեալ ատելի է Աստուծոյ եւ
զգուելի մարդկանց: Ներիք մոռցաւ մեր ազգը
իւր ազգութիւնը, այսինքն իւր պատուական
լեզուին եւ ուղղափառ սուրբ Հաւատքին յար-
գըն ու արժանաւորութիւնը: Ներիք խոսեցաւ՝
զոնէ ըստ մասին, ամէն տեսակ լեզու՝ իւր
նախնեաց յատակ ու հարուստ լեզուէն իզան: Ներիք ընդունեցաւ, զոնէ ըստ մասին, օտար
ազգաց դաւանանքները՝ իրը թէ ձանձրացած
լինէր իւր անարատ ու պատկանելի եկեղե-
ցուն գեղեցիկ դաւանանքէն: Ներիք երկրն-
ցուց զլուխը՝ իրմէ բարբարոս եւ իրմէ տկար
աւազակներուն առջեւն ըստով. ., Սուր քո եւ
պարանոց մեր. կապանք քո, եւ ձեռք եւ ոսք
մեր. յափշտակութիւնք քո, եւ որոյիք եւ կանայք
մեր. հարստանարութիւնք քո, եւ արծաթ եւ ա-
մենայն ստացուածք մեր: Ժամանակ է իւր չա-
փը, իւր յարգը, իւր արժանաւորութիւնը ճանչ-

նալուն: Ո՞չ ապաքէն առ այս կյորդորէ զմեզ
բանիւ եւ գործով եւ օրինաբանեալ տէրութիւնս
Ռուսաց, երբոր ամենայն միջոց եւ դիւրութիւն
եւ արտօնութիւն կշնորհէ մեզի ազգային լեզուն
եւ կրօնը եւ ամենայն գեղեցիկ յատկութիւն-
ները պահպանելու համար: Ո՞չ ապաքէն առ
այս կյորդորեն զմեզ նոյն խոկ ծամանեանց եւ
Պարսից հզօր տէրութիւնները (որոց լայնատա-
րած գաւառներուն ապատամբ կուսակալնե-
րէն ատենով այնքան նեղութիւն կրեր է մեր
ազգը ընդդէմ կամաց նոյնին) օրէ օր շանքեր-
նին կաւելցըննեն որ խոհական բարեկարգու-
թեամբ երջանկացըննեն իրենց հպատակ ազ-
գերը: Ուրեմն մինչեւ երբ պիտի վատանայ
մեր ազգը, եւ իւր յարգը պիտի չհասկընայ՝
ըստով. „Միթէ մերն ալ ազգ է, միթէ մերն ալ
լեզու է, միթէ մերն ալ պատմութիւն է, մի-
թէ մերն ալ մատենազրութիւն է, միթէ մերն
ալ ուղղափառութիւն է...“: Այս, այս, գտնը-
ւեր են ատեն ատեն, եւ կզտնուին նաեւ այ-
ժըմ այնպիսի խորթաբարոյ որդիք Հայկայ եւ
սրբոյ Լուսաւորչին՝ որ մինչեւ այս վերջին
պժգալի հայհոյութիւնն անզամ կընեն: որպէս-
զի իրենց վատութիւնը, իրենց շահասէր օ-
տարամուլութիւնը արդարացըննեն. Ամօթ ի-
րենց երեսին որ մինչեւ այս աստիճանի իրենց
չափը չեն զիտեր:

Բայց եւ հերիք խեցուցին մեր ազգը քա-
նի մը խեւեր, որ իրենք իրենց չափը ամե-
նեւին զիտեալով, եւ ազգին տկարութեան ու
տգիտութեանը վրայ անմտաբար բարկանա-
լով, գետինն ընկած տկարին ոտնար եղան
ու կանչուրուտեցին թէ „Ի՞նչ կեցեր ես, ազգ
„Հայոց, ել քալէ, առաջ վազէ, յառաջազէմ ազ-
„զերուն հետ այժմէն քու ոյժդ չափէ, նայէ որ
„անցնիս զանոնք: — Ինչնի. — Եկեղեցիներդ
„փակէ՝ թէատրոններ բաց, եկեղեցականքդ նա-
„խատէ, միայն մեզի պէս... աշխարհականաց
„ձեռք տուր զաւկըներդ. նախնեացդ լեզուն
„իբր անիմանափ եւ ժանգուն հնութիւն՝ մէկլի
„ձգէ, մեր նորահնար օտարախորթ լեզուն
„առ, ոչ մէծը ճանչցիր ոչ փոքրը, ոյժդ չը-
„հասած տեղը չար լեզուդ հացուր, լեզուիդ
„ալ ժանտ թյոյնը խեղկատակութեամբ քաղցրա-
„ցուր. նախանձուդ կատարութիւնը կշտա-
„ցընելու համար՝ զնիսային երազներով սիր-
„տը զովացուր, փրփրացեալ զիւահարի պէս՝
„մերթ ծիծաղէ լրբաբար եւ մերթ ողբա այ-
„լանդակորէն, եւ ճշմարտութիւն կինուռեմ՝
„ճշմարտութիւն կբարոզեմ ըստով: Խօսքդ
„զորդ եւ զրուածքդ ամէն տեսակ ստութեամբ

„Եցուը“: Հերիք խեցուցին, կրօնմ, մեր ազգը այսպիսի խեւերը այսպիսի խօսքերով. ժամանակ է որ ճանչնայ ազգը իւր չափը եւ անոնց չափը, եւ այսուհետեւ չխաբուի յայնպիսեաց կամաւորապէս:

Խօսքերնիս հոս վերջացընելով՝ կրնամք արդեօք մեք ըսել թէ ազգին կարողութեան չափը որն է: Փորձեմք:

Մեր ազգն ալ ուրիշ ամէն ազգաց պէս ունի գովելի յատկութիւններ. որը բնական, այսինքն իւր բնաւորութենէն ու խառնուածքէն առաջ եկող, որն ալ պատահական, այսինքն հին եւ նոր վիճակներէն առաջ եկած:

Գովելի յատկութիւններէն մէկն է անտարակոյս՝ բարեխատնութիւն, եւ ամէն տեսակ յառաջադիմութեան ընդունակութիւն եւ յաջողակութիւն: Այս ըսել չէ թէ անբարեխառն, անկարգ, կատաղի, անզգամ, անխիղը մարդիկ չկան մէջերնիս, կամ թէ ամենայն Հայ հարկաւ ընդունակ է ամէն տեսակ զիտութիւն եւ ճարտարութիւն սովորելու. ոչ. այլ մեր խօսքը ընդհանուրին, այսինքն ազգին մեծ մասին վրայ է: — Դարձեալ, մեր ազգին գովելի յատկութիւններէն մէկն է իւր հայրենի լեզուն եւ կրօնը՝ այսինքն Հայութիւնը սիրել: Այս ալ ըսել չէ թէ ամենայն Հայ ալ հայասէր է. ոչ. ապա թէ ոչ, պէտք չէր որ տեսնէինք մէջերնիս հայ-հոռոմներ, կաթողիկներ, փրութէսթաններ, անտարբերեաններ. մեր խօսքը մեծ մասին համար է: — Դարձեալ, մեր ազգին գովելի յատկութիւններէն մէկն է հեռատեսութիւն, բարակամտութիւն, արթնութիւն եւ հաւատարմութիւն, որոց նետեւանքն է վաճառականութեան մեծ յարմարութիւն, խնայողութիւն եւ չարքաշութիւն: Այս ալ ըսել չէ թէ չկան մեր ազգին մէջ անխօննենքր, թանձամիտներ, ապուշներ, խաբերաներ, ազահներ եւ ունայնամիտ փափկակեացներ. մեր խօսքը մեծ մասին համար է: Եթէ Հայ մը այս գովելի յատկութիւնները կտեսնէ իւր վրայ՝ առանց անոնց հակառակ եղած պակասութիւններուն, ինարկէ կարող է ուրեմն ըսել թէ իւր չափը զիտէ, եւ իրաւամք զոհ է եւ ուրախ իւր Հայութեանը վրայ:

Բայց մեր ազգն ալ իրեն համար քանի մէ պակասութիւններ ունի, որոց մեծ մասը հետեւանք են իւր բազմադարեան զերութեանն ու անխլանութեանը: Եւ սոցա զիսաւորն եւ առաջինն է, ինչպէս որ յայտնի է ամենուն, նախանձու աշխարհակրծան ախտը, որով մէկ Հայը մէկալ Հայուն յառաջադիմութեանը, մեծնալուն, փառքին պատույն, հարստութեանը, յաջողութեանը՝ այնչափ սաստիկ կեախանձին, որ մինչեւ աշքը կառնու ինքն ալ աղքրտնալ՝ միայն թէ իւր ընկերը աղքատութեան մէջ ձգէ, ինքն ալ անպատիւ լինել՝ միայն թէ ուրիշին անպատուութեանը պատճառ ինի, ինքն ալ խեղճութեան թշուառութեան մէջ ընկերի՝ միայն թէ ընկերին յաջողութիւնը երջանկութիւնը չտեսնէ: Խօրկէ կգտնուին մեր մէջ նաև այս ախտէն ազատ Հայեր, բայց միւսներուն բազմութեանը նայերով՝ քիչ են, անոր համար զրեթէ առակ եղած է շատին բերանը թէ Հայերը անմիաբան են:

Մեր ազգին երկրորդ պակասութիւնն է՝ իրենին շնաւնիլ, օտարի բաներուն կրւօրէն հաւնիլ ու հետեւիլ: Լեզու, երկիր, արարդին, հազուստ, վարմունք, սովորութիւն, այն ժամանակը սիրելի են Հայուն երբոր Հայութան չեն, այլ կամ Թուրքի, կամ Պարսկի, կամ Արևոտի, կամ Գաղղիացոյ, կամ Անգղիացոյ, կամ Հումի, կամ Մաճանի, կամ նաև Սաուրոյ կամ Մոլովանի: Եթէ Հայ մը այս պակասութիւնը կտեսնէ իւր վրայ եւ կցանայ ուղղել, ըսել է թէ իւր չափը զիտցող է. յոյս կայ որ շտկուի:

Վերջապէս, եթէ յիրաւի կուզեմք ճշմարիտ յառաջադիմութիւն ունենալ բարեկրծութեան մէջ եւ աշխարհիս լուսաւորեալ ազգաց կարգը անցնիլ, նարկ է որ մեր չափը աղէկի զիտնամք: Մեր աղէկրութիւններուն ճիշդ չափը զիտնամք որ ոչ վատաքար լրանիմք ու վիատիմք, եւ ոչ անմտաքար հապարտանամք ու ամբարտաւանիմք. նոյնապէս մեր պակասութիւններ ալ աշքերնէս շնորհընեմք որ կարողանամք զանոնք մէջերնէս վերցընել. իւր չափը զիտնալուն օգուտները վայելեմք, եւ չափ զգինալուն մեծամեծ վնասներէն ազատ մնամք:

ՀՐԵՇՏԱԿՆ ՀԱՅՈՅ

Ա.

Ուր կերթաս պանդուստ:—Տիխուր ու տըրտում
Այդ անհուն աւերցն ես մէջ թափառում.
Պահ մը հառաչես, կուկենաս պահ մ' այլ,
Ճակատ վայրահակ յոգնած թըւի քայլ:
Ետին թէ դառնաս, թէ յառաջ զրնաս,
Սամէն տեղ սրգով սեւած կուտեսնաս,
Նրաուկ մը խորէն ազդէ քեզ սոսկում . . .
Ե՞ն, թէ դու յաւէտ բզցաւս ես սիրում?
Տար մէջ այդ աւերց ըզբայլարդ մոլոր.
Բայց ինչ ամի զբանաս . . . Ա՞ր սուր բրունաւոր
Ձենաս հոն դիզել աւեր ընդ աւեր . . .
Ե՞նչ կարծես լրսել այս մահու տեղեր
Ուր միայն բուին շայլեր կլորնչեն.
Այն, թէ լալեաց գաւառիս միջէն
Աւգէր քոյդ քրնար թրոցընել մի երգ,
Մի կարծեր, պանդուստ, թէ քոյին յեղերք
Սոխակն ու սարեկ պատասխան մի տան,
Կամ բըլուրն ու դաշտ լրսեն ու խայտան: —
Դարձիր, ո՞ն դարձիր, մի ճըշշեր ըզծոց.
Գիտես զայդ երկիր . . . — Երկիր և ՀԱՅՈՅ: —

Բ.

Բայց ինք ոչ դառնայ . . . զիստէ զիսր ճամբան.
Կարծես թէ յերկնից հնազանդի հրաման: —
Սիրո իւր կըթընդայ երբ կոխէ զփոշին,
Որ մերթ հոյակապ քաղաքք կանգնէին,
Չորս դին ցիրուցան տաճարք եւ պալատ,
Եւ եկեղեցիք դարձեալ անապատ.
Պարիսալք որ զկայծակըն ծաղը առնեին,
Արդ փրուուծ խոնարն դարձել հարթ գետին.
Հոն ուր բնակէին արքայք թագուհիք,
Գայլն է զըրեր բոյն եւ աղուէս խրշտիք.
Արձանք որ քաշաց կանգնեալ անունով
Թաւալեալ, հոն իժ սուզայ սուլելով:
Հոն այն դիւցազանց կործանեալ շիրիմք,
Յորոց փառս եւ գործ մեծցան հայրենիք.
Եւ արդ սրբազան սոսկերք ցիրուցան,
Վահն, խեղճ Հայք եւ ոչ ունին զերեզման . . .
Զըրկայ ձեռք զրթած որ ժողվէ զնոսին,
Խիքուն հանգրատեան դարձունէ շիրմին.
Զըկայ հայրասէր սիրտ մը եռանդուն
Որ զըրկէ զանոնք տանի շըրթներուն,
Պազնէ զոկ զրկայս այն պերճ Անցելոյն,
Որ կայ զերդ տապալ բուրգ մ' իխարբախոյն:

Գ.

Խակ ինքը նրսուաւ . . . : Արցունքուտ աչեր
Ընկան իփրոռուած սրգաժանզ զէնքեր.
Երկինք նայեցաւ, հառաչ մ' ետ հրավառ,
Ցուսահատ սրբտին կարծես էր պատառ.
Թընդաց օդն, ու հով շունչն իյետ քաշեց,
Երասիս ուռեցաւ, զընդըներ զըլեց.
Դրդրդին հովիտք, ոսկերք արթընցան,
Կարծեն թէ ըզփնդ լրսեն յարութեան . . .

Գոռան արձագանգք լերանց եւ ձորոց.
,, Լըոնք, լըսեցնք, Հմենքն է ՀՈՅՈՅ“:

Առաւ ըզքընար եւ կուզէր զարնել,
Երկնուսոյց մատունք թրւին կարկամել.
Զեռք որ են սովրած խընդից յալւուս,
Ի՞նչպէս շարժին յողը խառնեալ յարտասուս.
Ի՞նչպէս խընդութեան զարնեն մի դաշնակ
Հոն՝ ուր տան ըզգանզ շիրիմք՝ աւերակ.
Ի՞նչպէս ըզյուսոյ աւետիս հրնչել
Ուր յոյսն ըզմերջին բարեւն է արլել . . . :

Եւ ընկաւ քընարն իծոց Հրեշտակին,
Կարծես ձայնն անուշ հատեր իկըրծին:

Այսպէս եւ թրոչուն ոյր կըտքեր է շունչ,
Վերջին մ' իծոցէն արձակէ շըշունջ.
Կրծալլէ զթեւիկ, բըբեր կըփակուին,
Գլուխն իվայր ծըռի, զըլորի յովտին:

Բայց մահաղիտակ պանդըխտին ճակատ,
Ահա կուվասի յանկարծ քան զնըքատ.
Սեւ սեւ աչքերէն բոցեր կարձակին,
Կանզնի զինչ բըլուր հասակ Հրեշտակին,
Խակընպիշ Մասեաց հալոր սարերուն,
Կարծես հին զԱղեղ խընդրէ իյամպուն,
Որով հաշտութիւն Աստուած խոստացել . . .
Եւ զԱղեղ լարողն էր ինք Դաբրիէլ:

Եւ բարբառ հրնչէր լերանց եւ ձորոց.
,, Լըոնք, լըսեցնք, Հմենքն է ՀՈՅՈՅ“:

Գ.

,, Աստուած իմ, գոչեց, նայեցաւ յերկին,
Լըսէ զձայն պանդուխտ Հրեշտակապետին,
Որ թողած զեթեր, թողած զիմս երամ,
Եւ իջեալ յերկին զբախտն Հայոց ողբամ.
Իջայ, որ զիմ լաց չըտեսնայ երկին,
Եւ մի ովսաննայք յիմ հառաչ կըտքին:
Ահա երջանիկն այն երբեմն երկիր. —
Դըլսոյն իւր պրսակ թափեալ մահակիր . . .
Երբ ըզնոր Բաբել տապաստ իգետին.
Ո՞չ եւս արթըննայ իձայն իմ թեւին:

Զի, Տէր, զաջ զըթոյդ իրմէն յետ առած՝
Զախով թօթափես հարուած ինարուած.
Որչափ ունէր փառս՝ այնչափ արդ նախատ,
Եւ խուզ խաւար սեւցեր է ճակատ:

Բայց դու զշայաստան զըգուէիր իսէր,
Զնա իւր հայրենիս Հրեշտակդ էր կարծեր,
Մինչ զթղին եղեր նախանձորդ երկնից.
Խնչ ուրախ էի ես այն օրերից
Ուր զիս հայրական զըթովկ ընտրելով
Հրամեցիր սիրեմ ու հըսկեմ զանով.
Խնչպէս բարձր էր զլուխս իմէջ հրեշտակաց,
Խնչպէս կորակոր արդ հեծեմ, Աստուած . . .
Խնչու արդ յաւեր առնես զշայաստան,
Վասն այն զի դըրախտ էր նախ փափկութեան.
Եւ որ նախ եղեւ յօրինել ըզքո լրյս՝
Թաւալիս այսպէս իմութ մահասոյզ:
Խնչու յանդընդոց ընկրդմել յատակ
Զայն որ բարձրացան այնչափ ձեռքիդ տակ:

Ա՞ն, բայց դըժընդակ յաղէտս Հայաստան
Երբէք չըմոռնայ ըզփառսն յաւիտեան.
Անցեալ իւր շրբեղ պատէ զիւր զըլուխ՝
Խնչպէս ամքոռուան ամպ կայծակնաբուխ.
Եւ ես յապազան հայիմ յուսահատ,
Եւ ցաւոց ամի նետ սիրոյս հըրատ:

Ե.

„Ա՞վ, ով ցամքեցնէ զաշաց աղի ջուր.
Ցերք զաղեղ Հայկայ տեսնամ ես փըշուր . . .
Ամէն տեղ աւերք մեծութեան, փառաց,
Ամէն տեղ ըստուերք մահու զագաղաց.
Եւ ես զերդ մարմար արձան մի սպիտակ
Որ ժողվէ թեւերն ու զլուխ վայրահակ՝
Դիւցազանց շիրմաց հըսկելով իլաց,
Լամ եւ ես վերայ մեռեալ կենդանեաց . . .
Լամ եւ մեռեց՝ ոյց փառք մոռցրւեր,
Եւ անուանք նոցա թաղեալ են յաւեր . . . :

Սակայն բարութիւնդ որ չունի սահման,
Պիսի շրափոքէ եւ զիսկզան Հայաստան . . .
Երբ տեսնեմ ձեռքիդ կայծակներ մարած,
Նայիս ու ժրապախ զըթութեամբ, Աստուած:
Նայէ այս կործան տանց ու պայտանց,
Եւ զի զըթած ես՝ Եերէ՛ գէթ հիմանց . . .
Զըհասնիր քեզ սուզ սուըր եկեղեցեաց,
Զես տեսնար ըզթաչ զետին ջախչախած.
Ա՞ն, թէ զնախատինս տեսնես քո այսքան?
Պէտք է, Տէր, յիշես ըզնին Գողգոթան: —
Յիշէ, Տէր, յիշէ զի զփառացն օրեր
Հայն իմիշտ եւ ցաւս նաչիդ է նուիրեր . . .

Եւ թէ ցարդ մոռցար՝ բայց տես զեռ երկիր
Չըշորցաւ զանգեալ յարենէ կարմիր.
Դա մարտիրոսաց բիւրաւնը արիւն,
Որ քեզ բողոքեն խընդրեն „Գըթութիւն“:
Բայց թէ պիտի զո՞ն մ' ալ ցաւման քոյին,
Աստուած, թողութիւն տուր այս խնդան Ազգին.
Ձիմ զըլուկ թափէ զահաւոր կայծակս . . .“ —
Ասաց ու ընկաւ իծունեկ յաւերակս: —
Եւ ահա Մասեաց իզլուկս նիածան,
Եւ Տէր երեւցաւ ինուր փայլական.
Նայեցաւ իժպիտ առ Հրեշտակն Հայոց,
Եւ գոչեց Աստուած իմիջոյ ամպոց.
„Փըրսեաւ, ԳԱՐԵՆԱԼ ԿՇՔՐԻԵՄ ԸԶԱՅՑ“:
Խակ Հրեշտակն Հայոց երբոր լլսեց զայս,
Սիրտ զբարթ տրոփեց, ըզլայն բացաւ թեւ,
Սլացաւ իՄասիս, ապ՝ յերկինս թեթեւ: —

9.

Քընարն այն ատեն պըրծաւ իձեռաց,
Եւ զլորեալ յերկիր՝ տըրտմազին նեծեաց: —
Անշարժ յահուղող ըզիետ Հրեշտակին
Աշքերս մինչ յաթոռն Աստուծոյ ելին.
Շըլացան յայն լոյս բիբք իմ բոցակիզ,
Հրեշտակն, եւ տեսիլ լինէին անտես:
Բայց բոց էր ճակատս եւ բոց ինոզիս,
Եթը ըզմորենին անծախ վառէր զիս.
Բոց՝ որ սըրբեալ սիրտ յունայն ըզգածմանց,
Էզուրք բորբոքէ անդ սէր Հայրենեաց:
Ցիշեցի յայնժամ որ եւ ես պանդուխտ
Երկար ատենէ բոլոր սիրտս եւ ուխտ
Նըւիրել էի լիմ քաղցը Հայաստան.
Եւ իբրու զըտեալ զանձ փառս յաղթութեան,
Գետնամած պազի վեր առի զքընար,
Եւ խուրբ աւիւն թըրթուեցուցի լար.
Սիրտ իմ բարձրացաւ, եւ յերկինս իվեր
Թուրցի եռանդուն ովաննայս առ Տէր: —

10.

Երկար դեռ եկի ման աւերց միջում՝
Չոր կանցենցի՝ օր մ' Աստուծոյ խոստում.
Քաջաց ու սըրբոց ոսկերաց վրբայ
Հաւատարմութիւն ցըման երդուընցայ:
Այս, աշխարհի քարոզեմ համբուն
Ըզքաջ Հայոց վէսս վեն գործովք զեղուն.
Սովորին ակն ածել յաղետից մերոց,
Եւ թափեն արցունք մը լիուշ ՀԱՅՈՅ:

Ա.Ռ.Կ.

ԽՈԲԵՈԼ ԵՒ ԽՈԲԵԲԱՅ.

Խարեալ և Խարեբայ.

Աշխարհիս մէջ ամէն տեղ երկու տեսակ մարդիկ կան.

Ոմանք խաբող անըզզամ, ոմանք խաբուղ բացբերան.

Աստուած չընէ որ լինիս դուն առաջնոց չար դասէն,

Բայց երկրորդէն ալ փափիր, թէ ոչ՝ յիմար ես կըսէն:

Քանի քանի սրբիկայք կըծախէն սուտ ապրանքներ,

Սուտ լուր, սուտ լոյս՝ գիտութիւն, խաբէական ուսմունքներ

Տրգէա խեղձերը թալլէն կըթողուն ծաղր ու ծանակ . . .

Ահա քեզ այն անխրդից եւ խրդալեաց օրինակ:

* * *

«Մեղու Հայաստանի» անուանեալ բարդին տարւոյ մայսի 21-ին սպացրած ազգային յօդուածին վրայ տանի մի խորհրդածորիւնի:

, Ամսոյ 22-ին Հոգեգոլստան կիրակի առաւօքը, սուրբ պատարագին Եւրկայ գտնուելու յէսոյ տուն դարձայ, և այգուոյ մէջ զրունով կզուարեանայի բնութան զեղեցիկ տեսարաններով: Արդեւ նոզիս զմայրած եւ նոյն առուր եկեղեցւոյ խորհրդական երեւովը, Հոգոյն սրբոյ վերեատունը իշնելուն հրաւակի պատմութեամբը եւ նոյն օրը կարգացուած հոգեշարժ աղօրիներովք: Բնուրինն անզամ կարծես քէ զուարեամբ տօնակից եւ մէզի այն հրաւակի օրը: Օդը պարզ եւ եւ զայ: Կուր գեր իւր սովորութեանը հակառակ հնայախայլ կանցներ դարի եւ դարի: հանդիպակայ լեռներն ու գուշեր կծածանեին կանաչազարդ եւ ծաղկափրիր տեսիցներով, որչակայ այդիներկն կուզային թիմիկու զրոսաւու ժողովրդոց երգերուն եւ նուազարտներուն ձայները. կրօնաւու ժողովրդը՝ մասնաւնդ կանայք՝ շատեր բոսիկի ուսուի ուսուի արդեն խումբ խումբ յէս կրառնային թէերի եւ նիւանաւուի ուխտաւուերէն, ուր զնացեր իմ կե զիւեւէն խվեր:

, Աւրախաւուիր եւ նմանազէս իմ շխուր սրիս, որ այն օր՝ Սօլոմոկի շրի ներք իմ ինելոյ՝ պարզ ու յասակ առուն կարկաչելով կանցներ ծառերուն ու ծաղկեներուն տակէն: ծաղկանց բազուի վարդը այնին շատ բացուեր եւ, որ իւր անուր հոտով բոլոր սրիս լեցուցեր եւ: Այսպիսի հոգեկան եւ տեսանկի ուրախաւար բաներով միմէս վերացած, ևս ինչպին երեսական դրախտին մէջ կարծիք: բայց վայ ինձ, որ Հայուն նրազը մինչեւ իրոյ վառեր ե՞ն որ իմ վառի, որ Հայուն նրանանքը եւկարատ ելու ե՞ն որ իմ վառը կարդուած է բայց ես սպիտակ: Ես այն օրը կապասէի տանի մի բարեկամներու այցելութեան, եւ միմէս դրէւ եր լու ուրախութիւն մի ընել երգերով եւ բեկրական գրոյցներով: Բայց նակառակը պատմեցաւ: ինչպէս որ ասուած է, «Խորհուրդ մարդիկան, կամ Աստուծոյ». յանկած տունն ինձ տարաք օրուան «Մեղու Հայաստան» բարգիր: Ես օրագիր եւ լրացիր կարդալը շատ կսիրեմ և ձեսին նասածին պէս անյազարար կիարդամ, բայց այս անզամ նախազգացութեամբ մը մէկի դրի բարգիր եւ իմ առաջուած զրունութեամբ եւ մածականներու կզուարեանի: Լրացիր բերողը բառ ինձիք թէ այս նամաւին մէջ բաւական ազգային տեղեկութիւնն իմ: Այս բառերը բարելու յէսոյ, թէ ու եւեակայական կախալանեայ պարտէի մէջ եւս լինիք, անկառելի եւ որ չկարգայի այն ազգային տեղեկութիւնն իմ: Այս բառերը, նույն բառերը, կրու, եւեակայիր տուն փորեսան դարձեր են, եւ եւեակայիր յանուն տուն կարուիկ: Արդէն մէզի յայսին եւ ու Մուս բառին մէջ չորսարիւր տուն Հայ կայ: այս չորսարիւր տունը երկ բոլորն ալ կրօնափոխ լինեին, տակաւին նիճգարիւր չէր նասներ: ուր մասն որ նա չըսէր բոլորը. ուրեմն բառ Հայ մնացածներ եւս կան: Եւ թէ ուսկից ու ինչ մեռու աւելցուցեր եայ գումարը, զիտէմ, այսպէս պէտ իսպինական միւս բառական կարգացածութիւնն իմ:

Տայ: Յէսոյ, թիմիկու մէջ նայու մը տուն կայծակ զարկեր ե, բայց վնաս չէ տուեր.—Ե՞ն, իսուն Աստուծոյ: Յէսոյ, ծուրալեր գելին մէջ եւկու նոյ մարդ իրարու նէս կուռեր են, մէկն զմիւոր դաշոյնով (խանչերով) վիրառեր ու փախեր ե. —Դրուիներն մէծ յարք են տունի: Յէսոյ, Քոչարուի և Պապասի կողմեր եւատուրին եղեր ե. Հաղբատայ Սուրբ Նսանքը բափոր բեր են, խորյու առաս անձեւն ելեր ե և շարունակ կուզայ. —Գոնուրին Աստուծոյ, բնդ ամաչեն նրաշներու շնաւասցողները: Յէսոյ . . . այս յէսոն ե բանը:

, Պարու Սկայուրդին Մոսկովին յուրակիւր ե լրացրի խմբագրին զանազան ազգային տեղեկութիւններ, որոց զիսաւորը բարգմանը և Ռուսաց «Հիմսային Մեղու» անուանեալ լրացրէն. յուռամ կդրէ կարուիկ եւ փորեսրան միսիօնաներուն յառաջադիմութիւններ Անոօրին մէջ, որոնք իյր թէ իրենց աղանդեները արածեն կուզային մէջ. յանուան կրցուցնեն թէ ու բաղսին մէջ՝ ուրեմն Հայ կարուիկ կոմ փորեսրան դարձեր են. այս պատճառն ալ կրու թէ մեր խուլաւու հոգեւորականց զարակրեցոցից բնրացցն ե, եւ նոյս անդադար նախառական նէս, եւ այնի:

, Այս յօդուածն որ կարգացի, կարծես թէ պաղ պաղ ջուր լցին զրուխու. բոլոր բեկրական մածմուններու ոչնչացան, եւ բանձար մասախուղ մը պատճէցաւ այգու սրիս յասու պարզացաւ: Այսպէս, Ռուսաց լրացրին բրակիցը ինչ դիտանութեամբ գեր է այդ բոլոր, եւ ինչպէս կարծեալ զրուեր աւելցունելով. որովհետեւ այդ Պարուն զիտնալու որ Տապիկու մէզնէ զնացող եկող շատ կան վասնորոյ այն տեղի կրօնափոխներուն թիւը իմաս թիչ դրէ ե, այսինքն տասնինին տուն փորեսրան եղած. ինչ միւս բաղսին եւելու կարդալը, որ նամաւուի վրայ շինելով՝ մէզնէ երեւել նազի կինիք, ինչին սիրը ուզեր ե՝ այսինքն է գրէ: Զոր օրինակ. Մուս բաղսի, կրու, եւեակայիր տուն տուն կարուիկ: Արդէն մէզի յայսին ե որ Մուս բառին մէջ չորսարիւր տուն Հայ կայ: այս չորսարիւր տունը երկ բոլորն ալ կրօնափոխ լինեին, տակաւին նիճգարիւր չէր նասներ. ուր մասն որ նա չըսէր բոլորը. ուրեմն բառ Հայ մնացածներ եւս կան: Եւ թէ ուսկից ու ինչ մեռու աւելցուցեր եայ գումարը, զիտէմ, այսպէս պէտ իսպինական միւս բառական կարգացածութիւնն իմ:

, Դայ: Յէսոյ, թիմիկու մէջ նայու մը տուն կայծակ զարկեր ե, բայց վնաս չէ տուեր.—Ե՞ն, իսուն Աստուծոյ: Յէսոյ, ծուրալեր գելին մէջ եւկու նոյ մարդ իրարու նէս կուռեր են, մէկն զմիւոր դաշոյնով (խանչերով) վիրառեր ու փախեր ե. —Դրուիներն մէծ յարք են տունի: Յէսոյ, Քոչարուի և Պապասի կողմեր եւատուրին եղեր ե. Հաղբատայ Սուրբ Նսանքը բափոր բեր են, խորյու առաս անձեւն ելեր ե և շարունակ կուզայ. —Գոնուրին Աստուծոյ, բնդ ամաչեն նրաշներու շնաւասցողները: Յէսոյ . . . այս յէսոն ե բանը:

«Մեղու Հայաստանի» անուանեալ բարդին տարւոյ մայսիս 21-ին սպացրած ազգային յօդուածին վրայ տանի մի խորհրդածորիւնի:

, Ամսոյս 22-ին Հոգեգոլաւտան կիրակի առաւաօքը, սուրբ պատարագին Եւրևայ գտնուելու յէսոյ տուն դարձայ, և այգուոյ մեջ զբունով կզուաւեանայի բնութան զեղեցիկ տեսարաններով: Արդեւ նոզիս զմայրած եւ նոյն առուր եկեղեցւոյ խորհրդական երգերով, Հոգոյն սրբոյ վերեասունքը իշնելուն հրաւակի պատմութեամբը եւ նոյն օրը կարգացուած հոգեշարժ աղջոբներովք: Բնուրինն անզամ կարծես քե զուարեամբ տօնակից եւ մեզի այն հրաւալի օրը: Օդը պարզ եւ եւ զայլ: Կուր գեր իւր սովորութեամբ հակառակ հնայացայ կանցներ դարի եւ դարի. հանդիպակայ լեռներն ու գուշեր կծածանեին կանաչազարդ եւ ծաղկափրիր տեսիցներով, որչակայ այդիներկն կուզային թիմիկու զրոսաւու ժողովրդոց երգերուն եւ նուազաւաններուն ձայները. կրօնաւու ժողովուրդը՝ մասնաւնդ կանայք՝ շատեր բոսիի ուսուի ուսուի արդեն խումբ խումբ յէս կրառնային թեւերի եւ նիւանաւուի ուխտաւելուն, ուր զնացեր իմ կե զեւեւն խվեր:

, Աւրախաւուիր եւ նմանազես իմ շխուր սրիս, որ այն օր՝ Սօլոյակի շրի ներք իմ ինելոյ «պարզ ու յասակ առուն կարկաչելով կանցներ ծառերուն ու ծաղկեներուն տակեն. ծաղկանց բազուի վարդը այնին շատ բացուեր եւ, որ իւր անուր հոսովք բոլոր այդին լեցուցեր եւ: Այսպիսի հոգեկան եւ տեսանկի ուրախաւար բաներով միմիս վերացած, և իմեցինն երեանական դրախտին մեջ կարծիք. բայց վայ ինձ, որ Հայուն նրազը մինչեւ իրոյ վառեր ե՞ւ որ իմս վառի, որ Հայուն նրանանքը Եւկարաւտ եղեւ ե՞ւ որ իմս իմենի, կարծես քե Հայր ստեղծուած ե լոցի եւ սպի համար: Ես այն օրը կապասի հանի մի բարեկամներու այցելուրեան, եւ միմիս դրեւ եր լու ուրախաւուին մի ընել երգերով եւ բեւկրական գրոյցներով: Բայց նակառակը պատմեցաւ. իմշազու որ ասուած ե, «Խորհուրդ մարդիկան, կամ Աստուծոյ». յանկած տուին ինձ տարաք օրուան «Մեղու Հայաստան» բարգիր: Ես օրագիր եւ լրացիր կարդալը շատ կսիրեմ և ձեսին նասածին պէս անյազարար կիարդամ, բայց այս անզամ նախազգացութեամբ մը մեկի դրի բարգիր եւ իմ առաջուած զրոսանքներով եւ մածականներով կզուաւեանայի: Լրացիր բերողը բառ ինձիք քե այս նամաւին մեջ բաւական ազգային տեղեկութիւնն իմ: Այս բառերը բարեւ յէսոյ, քե ու Եւկարական կախալանեայ պարտզին մեջ եւս լինիք, անկառելի եւ որ չկարգայի այն ազգային տեղեկութիւնն իմ: Առաջ առի լրացիր, նօսոյ բայցրան փաստի ծառին ուսիրին տակը եւ սկսոյ կարդալ, և մատիքը գրասնես հանեցի որ իմ սովորական դիտուրիներ նեանակեմ: Ահա կարգացած ազգային լուրեւ. Եւկու նահանայ Արքազան Կարուղիկոսն իաշառեր են. նեանակեցի—Աստուծ բարի վայելումը

այս: Յէսոյ, թիմիկու մեջ նայու մը տուն կայծակ զարկեր ե, բայց վնաս չէ տուեր.—Ե՞ն, իսուն Աստուծոյ: Յէսոյ, Ծուրալեր գելին մեջ եւկու նայ մարդ իրարու են կուռեր են, մեկն զմիւոր դաշոյնով (խանչերով) վիրաւուեր ու փախեր ե. —Դրույներն մեծ յարք են տունի: Յէսոյ, Քոշալուի և Պազախի կողմեր եւատուրին եղեւ ե. Հաղբատայ Սուրբ Նսանքը բափոր բեր են, խլոյն առա անձեւ եղեւ ե և շարունակ կուզայ. —Գոնուրին Աստուծոյ, բնդ ամային հաւասացողները: Յէսոյ... այս յէսոն ե բանը:

, Պարու Սկայուրդին Մոսկովին յուրակեր ե լրացրի խմբագրին զանազան ազգային տեղեկութիւններ, որոց զիսաւորք բարգմաներ ե Ռուսաց «Հայսխային Մեղու» անուանեալ լրացրեն. յուռմ կդրէ կարովիկ եւ փորեւրան միսիօնաներուն յառաջադիմուրիները Անոօրին մեջ, որոնք իյր քե իրենց աղանդեւուր տարածեն մեջ. յանուան կրցուցըն քե ու բաղսին մեջ՝ ուրեան Հայ կարովիկ կամ փորեւրան դարձեր են. այս պատճառն ալ կրու քե մեր խոռվասէր հոգեւորականց զարակրեցոցից բնրացցն ե, և նոց անդադար հակառակ կուրիւնը ժողովրդականց ենք, և այնի:

, Այս յօդուածն որ կարգացի, կարծես քե պաղ պաղ ջուր լցին զրուխու. բոլոր բեւկրական մածմուններու ոչնչացան, և բանձ մասախուղ մը պատեց այգուոյն նեմելիսաց մեջ, մածելով այս բօրաբեր լուրին վրայ. բաւական մածելես յէսոյ, արդեն արեգական շեմուրիւնը սկսաւ սասկանալ, և ես սիստուցայ տուն երալու. մայս սենեակս, առի բուղը ու գրիչը ձեռսի, և սկսայ գրել իմ խորհրդածուրիներա այս նիսրիս վրայ նեանազ կարգու:

, Դախ զարմացայ՝ քե Մեղուին խմբագրիը ինչ պար աշխոլ նայեւ ե այն նամակին և այնպէս սպեր ե ինչպէս որ կրսէ ձիաւշաւերու. և այլ մասնաւոր անցեւեր պատմուրիւնը՝ առանց զննէ փմբրիկ խորհրդածուրեան: Զիթեմ, Ռուսաց լրացրին բրակիցը ինչ դիտանուրեամբ գրեր ե այդ լուրը, և ինչպէս կարծեալ զրոնք առելցրնելով. որովհետեւ այդ Պարուն զիտնալով որ Տապիզըն մեզնէ զնացող եկող շատ կան վասնուրոյ այն տեղի կրօնախախներուն բիւր իմս քիչ գրեր ե, այսինքն տասնինին տուն փորեւրան եղած. իսկ միւս բաղսին երգերուն որ նահանակ կարդիք, ինչին սիրը ուզեր ե՝ այնին և գրեր: Զոր օրինակ. Մուս բաղսիր, կրու, Եւկենարիւ տուն տուն կարովիկ: Արդեւ մեզի յայսին ե որ Մուս բաղսիր մեջ չորսիարիւ տուն Հայ կայ. այս չորսիարիւ տունը երկ բոլորն ալ կրօնախոխ իմենին, սակայն նինջամարիւ չէ նասեւ. ուր մասոց որ նա չըսէ բոլորը. ուրեմն բառ Հայ մեացածեր ես կան. և քե ուսկից ու ինչ մեռու աւելցուցեր ե այդ գումարը, զիթեմ. այսպէս է նասկինակ միւս բաղսաց կրօնախոխներուն մասին:

, եւկորդ, չեմ զիտեր, Հիւսխային Մեղմին բըլ-
րակիցը կամ Պ. Ակայորդին ուսկից առեւ են որ
կրտեն քէ կրօնափախուրեան պատճառը նոգեւորա-
կան են: Խուսաց լրագրին բրակիցը քիչ մի առաջ
կդրէ որ փորեւարան եւ կարովիկ բարովիչներ Ա-
մասիայի, Մարտունի, Թոխարի, Խարբուդի (պիտի
առ Խարբուդ կամ Խարբեր) Կեսարիո եւ այլ հո-
գամոց մեջ ձրխալարծ ուսումնարաններ հաստատեն
Աստմածունչ եւ օսար լեզուներ սովորեցնելու հա-
մար. նոյն կաշխատին իրենց նետեղներուն զիսա-
հանկիլ քերեցրնելու, ձրխարտ տեղ կուտան հրանդ-
ներուն, չբարեներուն կուտան դրամ, զիրք եւ այլ
հարկաւոր բաններ: Այժմ ինչպէս որուեմ. այս պա-
ճառներեն մրր առելի ազդեցուրին ունի զիտե-
առա ժողովրդեան վրայ.—կարծեն վերջինը. եւ ինչպէս
կիւտատան կրօնափոխներ կամ Պ. Ակայորդին, որ
օսարսզի բարովիչներ կարող են քերեցրնել իրենց
կրօնին նետեղներուն զիսահարկը (խարանը): Մին-
չեւ այս օր Օսմանիան եւրուրինը իւր նոյսառկ ազ-
գերուն մեջ հարկապահնաջորդեան մասին ոչինչ զա-
նազամուրին ցրած չէ և կարելի չէ որ ընէ: Զզիւմ
ուսկից մեր և նանի մի անձանց մեջ այս կորսական
սկզբունքը, որ ամենայն ձախող դիպուածներու պա-
ճառն նոգեւորականներուն անուն-
ները, իրենց ներքին դիպուորուրինը ունին: մենք
եւ ինչն չիսակրնալով նոյն դիպուորուրինը, կր-
կիկնեմ նոյն խօսերը: Օսարսզի լաւ զիտեն որ
մեր հարաբական կեանքը վերցուելուն յետոյ նոգեւո-
րական մեծ ազդեցուրին ունեցելուն են ժողովրդեան
կրօնը եւ ազգայնուրինը պահպանելու կողման: նոյն
այս երկառակուրինը զգելով և ժողովուրդը
նոգեւորականներեն պահեցնելով՝ իրենց նոյսառկ ունին: մեք ինչն ուրիշներուն ձայնին արձագանց
դասնոմ: Կարգացէ խարանչչուր ազգի պատմու-
րինը և ցուցի ինձի թէ՝ «ո՞ր ազգի նոգեւորական-
ները միանգամայն սուրբ և առաքինի եղեւ են, և
միայն մեր ազգինը խռովաներ, փառաւեր, և այն: Իմ կարծիքով՝ ազգ բասծ նման և մեծ գերզաւա-
նի: այս գերզաւանին անդամները բաժներ են իրենց
մեջ այս ասմ կառավարութեան գործերը. մեկը դրուե-
և նոգեւորական, եւկորդը եւկրազործ, եւրուրը փա-
ռառական, և այն: բայց զիտեմ, այդ ասմ մեջ երէ
զօղ մենէ կամ կրակ պատճի, անոր անդամները
պաղ սրով յանձն կառնուեն որ իրենց կայքը յափրե-
սակուին կամ կրակին եւեակուր լինին՝ անոնց պատ-
ճառնարինը մեկմեկու վրայ ձգելով, բաւրով թէ այդ
իմ գործ չէ, անոն է. ոչ ապահն բոլորն իմասին,
մեծ և փոքր, նոգեւորական եւ աշխարհական, ամե-
նայն ննարէ կրանեցրնեն իրենց սեպհականուրինը
պատճամնելու համար: Այժմ ինչն է որ մեր հազա-
րաւուր տարուան սեպհականուրինները ձեռքն հանե-
լու առեն՝ մետ փոխանակ իմիասին կրակը մարելու,
զողերու դեմ կենալու, իրարու նետ պատերազմներ կր-
բանամ: Այդպիսով տու չըստակիր, բարեկամ. արի այդ կորսական հանապահնեն յէս կենամ,

մեր հիւանդ ոչխարը օսարի առողջ զազանեն յու
համարիմ: Դուք լաւ հասկցէք որ փրօփականացայի
և Ամերիկայի միսիօնարներն եւս մարդիկ են. այսու
իրենց նոյսառկին հասնելու համար զառան զիսն
հազեր են, բայց զայլ են. « Ի պրոյ նոյն ծանիքի
զիսսա: » Բարի մարզը սեր և միաբանուրին կուր-
մանէ, եւ ոչ եւկառակուրին, կազ եւ կրի. նոյն
իրենց նոյսառկին հասնելու համար այսօր նոգեւորա-
կաններեն կողայցնեն ժողովուրդը, վաղը հարենի
եկեղեցին, միսու օրը իւր կրօնէն. եւ այն ժամա-
նակը վայ մեզի. մնաս բարով, կրսեմ, Հայ անոն եւ
ազգուրին: Պարոններ, միանզամ զարձակի ձեր
աշխր դեպ իւշարց աղեայի պատմուրինը եւ կտսուկ
թէ ինչն չեն բեր մեր նոգեւորականը ներանուու-
րեան, մահմետականուրեան, նաև քիսոննեայ ազ-
գաց կրօնամոլուրեանը դեմ՝ Հայոց ազգին կրօնը եւ
ազգուրինը պահպանելու համար. այժմ եւս նրան
ու ձեռներէն կուզայ, գրով եւ բանի կանան իրենց
ազգը եւ եկեղեցին պահպանելու. բայց դիցուք թէ
նոյն կարողուրինը դոցա շարուրենէն աւելի չէ.
դուք փոխանակ մերնց վրայ յանձրիկելու, եկէ աս-
պարկ. իրեւ նոգեւորական անձինն՝ նոյն իրենց
նոգեւոր զեմի կրանեցնեն, իսկ դուք իրեւ բազակա-
զէ անձինն՝ ինչն այդ խաբերայ բարովիչներուն
բազական նոյսառկիները չեմ յայտներ ժողովրդեան,
եւ չեմ հասկցըներ թէ ձուկ բանով ձուկ ջրէն
ազատելու համար չաշխատիր, նա իւր փորուն եւ իւր
խակին համար կաշխատի: Ինչն չեմ հասկրնաւ, թէ
Հռովմայ պապականուրեան մեջ մինչեւ միզը բա-
րդուած նոգեւորականները եւ Ամերիկայի կեղծաւոր
բարովիչները, ոչ թէ նոյնուն փրկուրեան նոյն
ունին, այդ իրենց կողմբ զօրացնելու, և բազմադա-
րեան ազգ մի աշխարհն զնչելու կաշխատի: Թնդ
Հռովմի պապակի, « Արտաքոյ եկեղեցւոյն Հռովմայ
չի փրկուրին ». բնդ փրկուրեանները աղաղակին,
« Հայ նիւրապատ են, կրապատ են և փրկուրեան
անարժան » եւ այն: Հայոց եկեղեցին խկզբանն անի
ժիրական լուրեամբ՝ միայն իւր եկեղեցին պատ-
ճառներու կանանյ. ուրիշ քիսոննեանը ոչ դոփու
կուզարկէ եւ ոչ նոյն ներձուածող կրսէ, այդ ընդ
հակառակն կաղօրէ նոյն համար. « Վասն ամենայն
անձանց քիսոննեանը եւ անց հաւատացելոց զեր ա-
ղաշեցուք ». եւ ոչ միայն նոյն համար կաղօրէ,
այդ եւ նոյն աղօրքը բարեխոս կրսն: « Յարեւելից
մինչեւ իմուսու արեւու, ուր եւ կարզան զանոն
Տեսան սրբուրեամբ, Տեր աղօրիւն նոյն և բարեխու-
սուրեամբ մեզ ողորմեցի: » Հայոց եկեղեցւոյն զեմին
ուր եւ առ Աստուած ապաւինուրինն եղեւ և մին-
չեւ ցայժմ. ինչն այս զեմինը չեմ համետատեր Հռով-
մայ և Ամերիկայի բարովիչներն են և տե-
սներ՝ թէ ուն և քիսոննեական, և ուն և բարեխո-
սուրեական: Բայց իւլեռոյցրեան բարովիչներուն
մեջ զեմունի մարդիկ որ մեր նոգեւորականունց վե-
րայ բարուրանները կրարեն՝ նոյն նոյսառկին զոր-
ծակից լինելու համար. բայց տաերը, իմաս տաերը
միամարտար այն իմասուն կարծուածներ խօսերը

կիրկնեն։ Մեք, սենեկի մեջ բուր տղացողներս կամ մեր սրմվ՝ փոխանակ թենամեաց՝ մեր անձը եւ մեր բնամիքը վիրաւորոցներս, այս սկզբունքի կորսական լինելը հասկացողին, և ազգին գոյուրին պահպանելու համար հոգացողի ինչնու բուր կեցեր եմ։ ինչնու չեմ հրաւարակեր բանի եւ գրով, քէ ուր կրօնի այս կորսական սկզբունքին վախճանը։ Ես իմ հառեւկս մեկուն մեջ գրեր եի։ «Երեք մին մարդու մի հայրենի ժառանգուրին խելու լինին՝ աղաղակ կրբառնայ, վիեն կյարուցանէ, բողոքներ կան եւ ոչինչ բանի շխնայեր իւր հարենի ժառանգուրին ընդունել շխնելու»։ Պարոններ, ահա կտեսնեմ կարողիկները եւ փօրեսրանները մեր դարաւոր կայքը, մեր արինու եւ առա արինով սացած եւ պահանանած ժառանգուրին խելու վրայ են։ մեք մեր սեպհականուրին պահպանելու հոգր ինչնու իշարու վրայ կրծքավաճառիք։ Ո՞վ առեր է մեզմէ մեր սեպհականուրին ընդունելու իշարունքը։ ինչնու կապասնմ լուսոյ այն եղին, ուսկից որ (բայ կարծեաց ուսանց) յոյս չկայ։

„Եւրորդ, Հայոց ազգին պատմաբանական կեանին նայելով, ես կմանացընեմ զայն այնպիսի գեղդասանի որ ժամանակաւ ունեցեր է զօրուրին, հարսուրին, իշխանուրին, բազ, զաւազան եւ լայնածառալ աշխարհի, բայց ոխերիմ բաղդր կամ դարանազոր թենամիք յափէսակեր են նորա ամեն ունեցածը. անոր համար մենացեր է միայն մեկ տուն, —եկեղեցին. այս տան մեջ նա բնակեր է հազար ուրիշ տարի. աչք չունի ուրիշներուն մեծուրեանը, հարսուրեանը և այլ փառերուն. զոն է իրեն վիճակին. այն տան մեջ կցնեն իրեն նոզելան մխիքարուրինը, այն տան մեջ կըսէ միւս եւկնային բազմալուրինը, այն տան իշխանչիւր բար նուիրական կմամարտի իրեն համար։ Այժմ պապականները եւ փօրեսրանները կաշխատին այդ տունը, Հայերուն այդ միակ ապատսնարանը յափէսակել ձեռներէն, եւ անոր կրուն։ «Գնա օսարի տանը մեջ անկիւն մը գտիր, եւ այն եւզ բնակէ. մեք այս տունը ինիմանց պիտի հանդէսիք»։ Երեք սոցա անխիլն զուծուրուրեանը վրայ բողոք լինի, ոչ քէ քրիստոնէից, ոչ քէ լուսաւորեալ ազգաց, այլ արինարբու բարտարուներու ատեանը, արդեօս դուրս կելլէ այնային իշաւաբան մը որ սրդարացն նոցա գործքը. —ոչ բնաւ. ուրեմն ինչնու պիտի շնանաշնամ դոցա չար նոպատիլ, ինչնու պիտի շնանկրցնեմ մեր միամիտ ելքարցը որ դոցա դիտաւորուրինը ոչ քէ առեսարսն բարովի է, այլ իին ազգ մը՝ որոյ կեանքը մեծ համակրիւն ունի, աւշխարհէս վեցըննի է. Երեք առեսարսն բարովները են դուռ, բոլ երան հերաւուսց, մանմէսականաց եւ Հեկից մեջ. ինչ բնիւր են այս խելին ազգին եւեւն։ Այդ անխիլն բարողիչներուն համար է զրեքէ մեր Փրկչին բաածը. «Վայ ձեզ դպրաց եւ Պահսեցոց կերծաւորաց. զի յածիք բնդ ծով եւ բնդ ցամաց առնդ եկամուտ մի. եւ յորժան լինիքի, առնեկ զնս ուղի գենենի կրկին եւս բան զձեզ» (Մասք. Ի՞՞ 15):

Այդ բարողիչները Հռովմէն եւ Ամերիկային մեծամեծ զանձեր կառնունի՝ իր քէ անհաւասները հաւատի բեւերու համար, եւ սարւէ սարի իրենց կառավարութեանը հաշի կուտան, քէ նրան անհաւասները նրամարտուրեան նետելող րդին. այդ հաշուին մեջ եւ մեր Հայեր՝ ինարկի մեկը հարիւր հաւանակիւով։ Այժմ դատեցէք, իրաւոնն է ազգի մը որդիքը, որ ամենն առաջ գրկեց առեսարանի նմարտուրինը, որ այն նմարտուրինը պահպանելու համար արեան ներկուցեր բափեց, դասել անհաւասներուն կարգը։ Այս քրիստոնի և նմարտուրեան բարովի գործ է արդեօս, քէ խորամանկ բաղասպիքի եւ օքածարաւ թենամւոյ։

„Հայէր, Հայեր. բողէ որ դոցա ուսումը, դոցա դրամը, դոցա խոսացած օգնուրինը իկորուս լինի իրենց հինք։ Դուք այն Հայերուն սրդիքն էք որ նապահներու, Յազիկերներու, Լանկրամուրներու, Նանարասաներու եւ այլ ամիրի բանաւորներու ժամանակը՝ ձեր կրօնից չփափէցիք ժամանակաւոր դիւրուրեան հինք, քէ եւ հրապարողներ առ եղան. այժմ այս լուսաւորեալ դարուս մեջ, երբ ամենայն եղի դպրած է կրօնից դէմ յայտնի բանաւորուրինը, ինչնու այս չսափ բուլցեր էք ձեր կրօնից պահպանելու առաջինուրեանն։ Դուք ինչպէս յանձն կառնուք ձեռն անունը անհաւասներուն ցուցակը գրել տարու։ Քիւմ, ոլիսի բակ, ինչպէս որ մեկ բանիին բերեն լուս իրօնը. մեք ինեղն մարդիկ էնք յանձն բնույթի նոցա կրօնը անունը ժամանակ որ հարկաւար է, եւ լեսոյ կրկին կլերադառնամ մեր սրանց սիրած եկեղեցին։ Պարոններ, դիցուք քէ այդ բաածներդ նմարտին լինի. բայց կվայէլէ արդեօս Հայ մարդուն այդ խարեական նանապարհը. մանաւանդ որ, երբ միանգամ մոլար կարծիքները մեծնեն մարդու, եւս առաւել մաստղ մանկանց զուլիսը, հնար կայ արդեօս կրկին դուրս հանելու։ Հայէր, երկ կրողէ ինն եւ նամաւոր ազգի մը գոյուրինը պահպանել, միխայն հարն է միանալ մեր նոգեւորականներուն հինք, չհաւատալ օսարներուն եւ օսարամիտներուն բարեանցը, գրկել անընդ սիրով մեր սուրբ կարողիկի եւ առավելական եկեղեցին իրեն նմարին դաւանուրեամբը եւ իրեն խորհրդական մէսերովը եւ արարուրիններովը. մինչեւ մեր վեցշին կեանքը չքամնուիլ անմիկի. անոր իշխանչիւր բար նուիրական եւ անմատոյ համարի, եւ ահա այն ժամանակը կարող եմ տաել ու նմարտին Հայ եմ տուրք կուսաւորչի որդիի եւ բոռունք. «Մո ունիցի ականց լուլոյ՝ լուփէկ»։ Երեք այս ծանր նիւրին վրայ ուրիշ խորնդառուրին ընուղնեց չլինին, եւ ես փոքր մի զրադանքին բերեւնամ, կրկին կուտի իմ բարողները. «Որ անօրինելոցն է՝ անօրինեսիցի, եւ որ արդարանալոցն է՝ արդարացի»։ Մնաք բարով։”

„Ճշմարիտ բարեկամ Հայոց

„ՅԱՐԵՆՆԵԱԾ”

Հ Ա Զ Ո Ղ Ի Ք

ՏԵՍԱԿԱՐԱՐ ԼԵՂՈՓՈԼ, Ա-ԱԳԼԻՇԻ.

Այս փառաւոր տեսանկարը Փարիզի ամենալավ գեղեցիկ ու չքնաղ հարստութիւններից մեկն է, ինչպէս նաև անոր Եկարիչը Առփու Ռոպէքը՝ ժամանակակից զաղղիքական դպրոցին ամենալավ Եկարչաց մեկն է, այնպէս որ նոր Փուսկան բառեկու արծանի եղաւ:

Ակոփոլ Մռուպէք նեօշաթելի մօտ զեղ մի
ծնած է 1794-ին, բայց իւր դաստիարակութիւն-
ը Փարիզ կատարեց։ Անկից անցաւ Խոալիա,
ուր եւ կատարելազորդեց ուսումը եւ արժանի
նախանձորդ եղեւ այն անման Խոալացի նկար-
չաց՝ որոց հոյակապ պաստառները յափու-
նական օրէնք են եւ օրինակ գեղարուեատիկ։

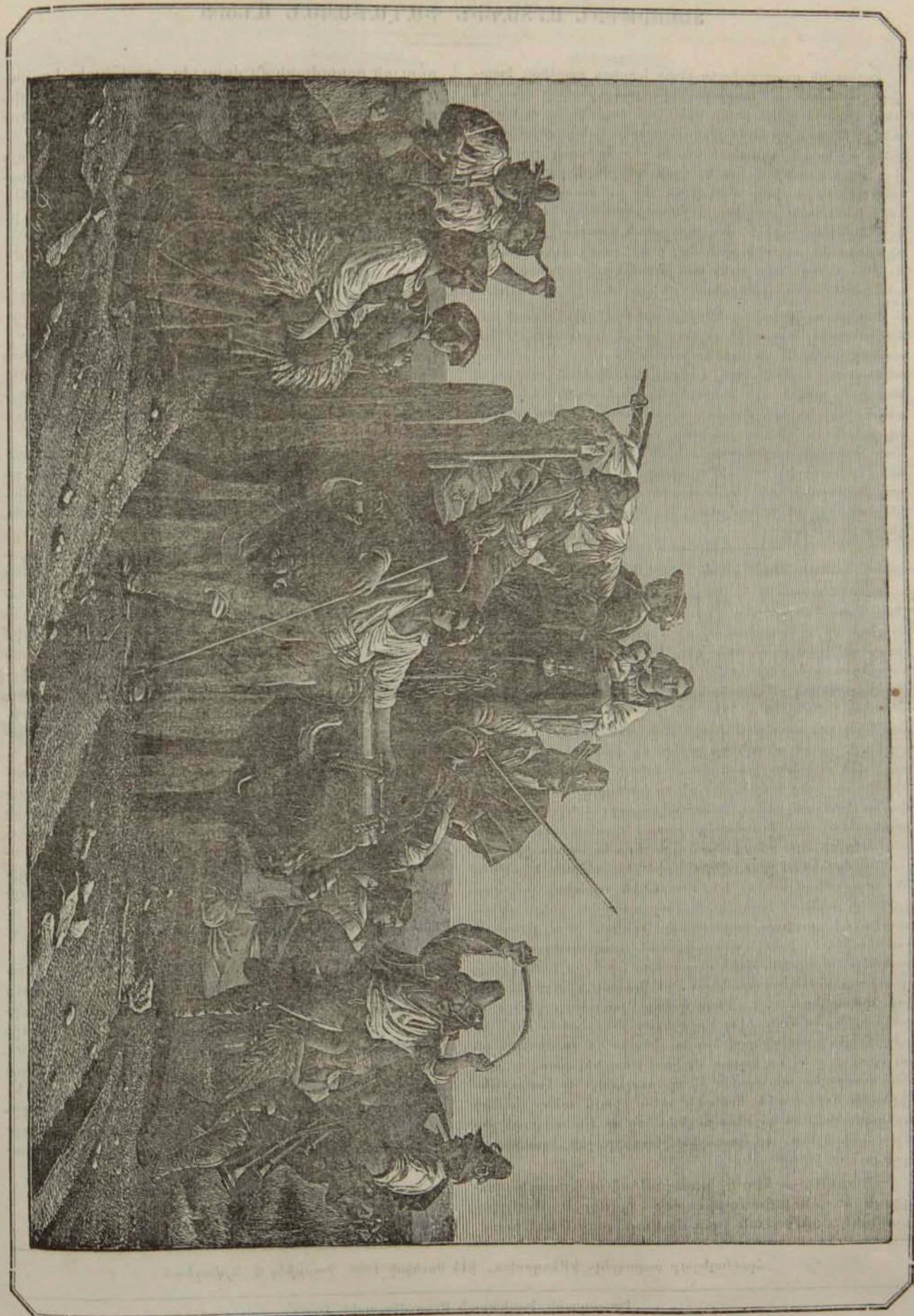
Ամառուան իրիկուն մըն է, — այն զեղեցիկ իրիկուններէն զոր նոքա միայն զիտեն որ հտալիոյ երկնից քաղցրութիւնն ևս ճաշակած, — հնձողաց ընտանիք մը օրուան աշխատանքէն կդառնայ ուրախութեամբ, հետը բերելով նաեւ իւր աւարք, իւր հարստութիւնն ու ակնկալութիւնը: Այն ծանը սայլին լծուած երկու գոմեշները իրենց հանդարտ կեցուածքովն ու նայուածքովը՝ կարծես թէ կզան իրենց երիտասարդ տիրոջ զուարթութիւնը, որ անհնոգ կերպով մը վրանին կրթընած՝ ձեռքովն ալ կրոյէ նոցա խիստ ու սեւ ստեր: Անդին երկու նուազածու իրենց ուրախ եղանակները նուազելով ու խաղալով՝ կիրաւիրեն ընտանիքը ուրախ զրուարթ ընդունելու Աստուածոյ զրբկած սննդարտ պարզեւ:

Այս փողերուն ձայնը՝ քովբատի կեցող հրց-
ձողունոյն —որ աշխատաէք ձեռքերովք զիր-
կը որաներով լցուցեր է — միտքը կըերեն
իւր մէկքանի օրէն կատարուելիք հարսանեաց
հանդէսը, ուր Եոյն՝ եւ գուցէ աւելի մեծ ու-

բախութիւն մը պիտի զգայ այն փողերուն ու
սրինգերուն գաշնակները լսելով ու ձայնա-
կից լինելով այն կարիք երիտասարդին որ սայ-
լին ու հանդիսին առաջնորդն է, ու հեծոց ժա-
մանակ՝ արեւուն մէջ աւելի ալ քրտինք թա-
փողը: Բայց իր քոյրը վերը ոտքի վրայ, զիրկն
առած առ ջինեկ նորածին տղան, իւր ամբիծ
նայուածքովն ու պարկեշտ կեցուածքովը՝ կար-
ծես թէ կուզէ ըսել որ այն երաժշտութիւնը, այն
պարերն ու խաղերը, այն երիտասարդութեան
ցնորսակոծ զուարձութիւնները՝ ալ իրեն համար
չեն. ինքը իւր բոլոր մասմանութիւնն ամփոփած
է իմանք գորով իւր ամուսնոյն — որ քոմիք զո-
մէշին վրայ նատած՝ մասմանութեան մէջ ընկլրդ-
մած կերեւի, — և բոլոր իւր ապագայն՝ այն
գեռածին ցանկալի զաւակին վրայ է ժողոված:

Նայեցէք մեյմալ այն սայիին մէջ բազմող
ծերունույն վրայ որ այս երշանիկ ընտանեաց
նահապեսն է. հնձոց լեցուն պարկերուն վրայ
կաթրեած, զրւարթ աչքերը վերէն կրայցընէ
կարգաւ երաժշտաց, պարողաց, ոսկեզեղ հին-
ձոցն ու մարը մանող արեւուն վրայ, ու կար-
ծես որ կուգէ ըսէլ թէ բոլոր սոցա զգացած
ուրախութեանց կրկնապատճիկը կզգայ նա ի-
սրտի, թէ իւր որդիքը հասունցած են ու տունը
հաստատուած ու ապահով, անդաստանները
հարուստ են ու արզաւանդ, եւ թէ հունձքին
վերջը՝ կցուցընէ նաև հանգիստ առնելու ե-
ղանակը, եւ թէ՝ երկրաւոր աշնան մօտենալը
նշան է իրեն թէ իւր կենաց աշունն ալ եկեր
հասեր է, եւ թէ այն արեւուն որ վերջին շողերը
կրւտայ՝ իւր արեւն է որ իշեր է ու կմոնալ:

Քանի քանի անգամ այս ու առօր նման
զուարթ ու տխուր մտածութիւններ ըրեր եմք
այս հիանալի տեսանկարին սկզբնատպին դի-
մացը կեցած զմայլած առեննիս՝ իՓարփա-
ինչպէս նաև այն ցաւափ նկարչին զերեզմա-
նին վրա՝ իւնենալիկ թափած եմք քանի մի
կաթիլ արտասուր, այն զարմանալի հանձա-
րոյն այն տխուր վախճանը առջեննիս տեսնե-
լով : Աշաց հետ սրաերթին ալ իւր տխուր տուր-
քը հատուցած էր հոն քանի մը տող ուսանա-
ւորով, որ իրենց ընկերակից բազմաթիւ տա-
ղերուն հետ զո՞ն եղան քաջածանօթ կողեկի
մը անողորմ ալիքներուն :

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՁԻՑ

Երբակաի քաղաքականութեան խնդիրը գարձեալ Խոա-
փոյ զործերուն ու Կարիպալտիին քաջութեանցը վրայ է:
Կարիպալտին զրերէ բոլոր Միկիման ուսք հանեց ու տիրեց
անոր. այնպէս որ այժմ լիսուննազարքն աւելի զօքք ունի,
քանի մը պատերազմական նաև ևս շատ մը ստակ' որ Խոա-
փոյ ամեն կողմերէն, ևս ևս դրսի երկիրներէ ընդունեցաւ:
Նափոյի տերութիւնը մեծ վախի մէջ է. ուստի ևս քազ-
առը խոստացաւ տալ իւր հայտակներուն սահմանազրա-
կան կառավարութիւն, տպազգութեան ազատութիւն ևս ու-
րիշ մեծամեծ արտօնութիւններ, բայց շատը կը ուշ է,
ժողովուրդը միտք չունի այն բռնութեամբ տրուած ազ-
տուրիմերով զոն լինելու կամ այն խոստանց հաւատապէ:

— Տաճկաստանի քրիստոնէից քաշած նեղութիւններուն հա-
մար՝ Խուսիոյ արտաքին զործոց ոստիկանը բողոքի նման
բայտարարութիւն մը նրաստակած էր միւս երբական
տերութեանց, չորդորելով զանոնք որ միարան խորհրդով
հնարք մը զանոն այն նեղութեանց վերնալուն: Խոմանեան
տերութիւնը ինքնին փուրացաւ պատախան տալու քէ իրեն
ալ ջանքն ու դիստարութիւնը այն է որ այս բանի հա-
մար Փարիզու զաշնաղրութեան մէջ խոստացած պայման-
ները կատարուին. ուստի Գրավրը Մէնէմէն փաշան յո-
դարկեց երբական Տաճկաստանն որ այն կողմի քրիստո-
նէից վիճակը քննէ հասկընայ, ևս պէտք եղած բարեկար-
գուրդիւններն ընէ:

ԼՈՌՈՒ-ՄԵԼԻՔԵԱՆՑ ԶՈՒԱՎԱՐԻՒՆ ՆԱՄԱԿԻ.

Քաջ եւ անուանի հայկացն զօրապետը Միքայէլ Տարիկ-
իսան Լոռու-Մելիքին (որ ևս Լորիս-Մելիքով) զեղեցիկ
եւ զօրառոր պատախանով մը ներքերէ և Խոհանայի ուսու-
լրազրոյն՝ իրեն այս տարի դեպ իՊօլիս ըրած նախազրա-
նորդութեանը համար տուած զանկական տուրերը: Արդէն
Մասիսի Պօլսոյ անզդիքական լրազրի մը տուած կեղակարծ
տեղեկութիւններուն անհիմն լինելը ցուցուցեր էր, մեր ծիս-
տանն ալ իւր ուսուերէն մասին մէջ Խոհանայի լրազրոյն այս
կողմանէ ըրած սխանները քանի մը խօսքով ուղեր էր.
բայց մեծ ուրախութիւն է մեզի տեսնելը որ քաջ զօրապետը
ինքնին պարզեր և հշմարտութիւնը իյանդիմանութիւն խոռ-
փասէր կամ չարամիտ նակառակիրդաց: — Դիտմամբ կը-
րանեցրնեմք նոս խոռվասէր բառը, վասնզի յայտնի կը-
տեսնեմք որ այն անզդիքական լրազրը ևս Խոհանայի ըրդ-
րակիցը պազիս մէջ նոր խոռվութիւն եւ անհիմն կասկած-
ներ սերմանելու մարու կհրատարակեն այսպիսի տուրերը:
Օրինակի համար, Հայոց եւ Ցունաց պատրիարքները քրի-
տոնիական քաղաքակարութեամբ իրարու հետ յանկարծ
չուսնութիւն. — Խոլոյն պատրաստ են պատականն ու բողո-
քական Հայուն ականչէն վար բանու, ոմանք նաև իրենց
լրազրացը մէջ նրատարակելու, քէ Ցունաց միտքը Հայերը
յոյն գարձնել է . . . : Բայց փառք Աստուծոյ որ Հայն ալ
խելք ունի, և Զմիւռնիոյ Արշարուսոյն պէս ու Պօլսոյ Մա-
սիսի պէս լրազրիները, ևս ևս մասնառոր չատազովներն
ալ պահան չնի, որ կարող են իրենց ազգին պատիւը ար-
ժանաւորապէս պահանչել ու պաշտանել: — Լոռու-Մե-
լիքին զօրավարին նամակը անա միայն անոր համար
կրազմանեմք ու կհրատարակեմք նոս որ մեր ազգութեանը
շշնամիններն եւս, որ ուսուերէն ընազիրը չեն հասկընար,
կարդան ու խրատութիւն:

«Պարոն. — Եթէ հրատարակած Խոհանայի լրա-
գրոյն ևն Թուահամարին մէջ Պօլսոյ Թղթակցիդ
նամակէն առնուած լրւը մը կարդացի Մելի խուլ

ըսուած զօրավարի մը վրայ: Եւ որովհետեւ Կովկա-
սու երկիրը Մելիխով զօրավար չկայ, իսկ իՊօլիս
այն ատենները ես կայի Լորիս-Մելիքովս, անոր
համար տեղեկութիւնը իմ վրաս կառնում:

«Աչքիս չեմ ուզեր հաւատալ՝ երբ կարդացի այն
Թուահամարին մէջ որ իբր թէ իմ Տաճկաստան եր-
թալուս նապատակն է եղեր երկու եկեղեցեաց մէջ
միաբանութիւնը ընել . . . : Ցեսոյ, առաջին լուրը
փոխելով, եւ իբրեւ անոր սխալը շոկելու մտքով,
ծեր լրագրոյն նշ Թուահամարին մէջ տպուած է թէ
ես կաշխատիմ եղեր էջմիածնի ու Վանայ կաթու-
ղիկոսութիւնները միաւորել, այնպէս որ առաջի
նին տրուի բոլոր Հայոց ազգին վրայ ինգեւորա-
կան իշխանութիւնը, իսկ երկրորդին բոլոր աշ-
խարհական իշխանութիւնը: — Նատ այլանդակ
մտածութիւնը. միթէ կարելի՞ բան է որ օտար տէ-
րութեան հպատակ մարդ մը ուրիշ Թագաւորու-
թեան տակ եղած պատրիարքութեան մը աշխար-
հական գործերուն խառնուի:

«Եմ սիրոս ամենեւին չցաւիր այսպիսի լուրե-
րու վրայ, վանդի խելացի մարդը չհաւատար ա-
նոնց, եւ գիտէ թէ անոնք ամենեւին ըն յարմա-
րիր՝ ոչ իմ վիճակիս, եւ ոչ ունեցած ջերմեռան-
դութեանս այն դաւանութեան յորում ծնած եմ:
Բայց այս անհիմն լուրերը անտարակոյս իմ հաւա-
տակից եղբարցս սրտին մէջ զանազան կասկածներ
պիտի նգեն՝ թէ իսու Խուսաստան եւ թէ Տաճկաս-
տան: Տրամանքդ լաւ պէտք է հասկընաս, Պարս
խմբագրիչ, թէ ես ամենեւին յօժարութիւն չունիմ
որ իմ անունովս եւ ոչ ամենափոքք բարոյական
անհանգստութիւնը մը պատմառէ իմ հաւատակից-
ներուս՝ ծեր Թղթակցին անխոհեմութիւնը. եւ այս
անոր համար գրիչը կաւում որ եղածը ամենայն
ծշմարտութեամբ պատմեմ ու անհիմն մեկնաբա-
նութիւնները հերքեմ:

«Անցած տարի՝ ես իբրեւ Լուսաւորչական Հայ՝
յուղարկեցայ Կոստանդնուպոլիս ընդառաջ եւ յու-
ղեկցութիւն ինովկաս նորընտիր Կաթուղիկոսին
ամենայն Հայոց Մատութէոսի. որով մեր տէրութիւ-
նը փափաքեցաւ պատիւ ընել Վեհափառ Հայրա-
պետին աստիճանին եւ ազգիս Հայոց. իսկ այս
տարի գնացի հոն՝ մեր երկրէն փոխադրուող Զեր-
բէզներուն գործերը կարգի դնելու համար, եւ ոչ
թէ եկեղեցական ո՛ր եւ իցէ խնդրոյ վրայ խօսելու
մտքով:

«Ահա այսչափ բան միայն կրնար եւ պատա-
կան էր սեել ծեր Թղթակցից իմ Պօլիս երթալուս
վրայ: Զեմ ուզեր քննութեան ելլել թէ ինչ աղքիւր-
ներէ կառնու նա մեզի տուած տեղեկութիւնները.
արդեօք Տաճկաստանի այլալեզու շուկաներէն թէ
ինս տպուող օտարազգի լրագիրներէն, որ վաղուց
ծանօթ են մեզի իրենց անհոռնի սուտերովը եւ
մեր կողմերուն վրայ ունեցած կատարեալ տգի-
տութեամբը: Խչ եւ իցէ, կինդրեմ պարոն՝ որ այս
լուրերուն ստոյգ միաբք դուրս հանես եւ այս նա-
մակս լրագրոյդ մէջ հրատարակես:

«Մնամ. . . եւ այն:

«Միքաջէլ, ԼոՌՈՒ-ՄԵԼԻՔԵԱՆՑ:»

Հրամայեցաք տպագրել. իթէողոսիս, իւ Ցունիոսի 1860. Գարրիէլ Վ. Այվազիս:

Խոպարասնի Խալիքան Ռևումնարանի Հայոց:

ԲՈՅԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

1. Զափառորութիւն ազգային. — Ազգի մը իւր չափը ճանչնալուն օգուտները և շնանջնալուն վնաս- ները.....	405	4. Մայիս ամսոյ Կոռունկը և Կարենեան Յակոբ Վար- ժապետին մէկ յօդուածը.....	414
2. Հրեշտակն Հայոց. — Քերրուած	409	5. Հնձողը. — Տեսանկար Լեոփոլ Ռուպերի	418
3. Առակ — Խարեալ և Խարերայ	413	6. Տեսուրիւն արտաքին քաղաքական անցից	420
		7. Լոռու-Մելիքեանց գօրակարին նամակը	—

ԳՈՐԾԱԿԱԼԻՔ ԲՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

Ա.Ժ.ՏԵՇԻԱ.Ն, Պ. Ստեփան Գալստեան ձանըմեանց.
Ա.Գ.ԵՐԱԾՈ.Ն.Դ.Ի.Ի.Ս., Պ. Գեորգ Եռուութեան.
ԳՐԻԳՈՐՈՒՊՈԼԻ.Ի.Ս., Կարապետ Քահ. Մերձանեան.
ԵԱՀ ՄՈԼԱԾՈՒԹՈՅ, Սէրտար Սողոմոն Դրանխոլեանց.
ԵՐԵՒԱՆ.Ն., Պ. Նիկողայոս Խայթմազեան.
ԵՒՊՈՏՈՐԻ.Ս., Պ. Միքայէլ Մուրատեան.
ԶՄԻՒԹՆԻ.Ս., Պ. Ղուկաս Պալբազարեան.
ԹԷՇՈՒՈՒ.Ս., Գրասենեակ Խայթմազեան Աւումնարանին.
ԽՈՐՈՍՈՒ.Ի., Պ. Մելքոն Խշանեան.
ԿԵՐՉ, Ցովհաննեկս Մանուկեան Մերկեանեանց.
ԿՈՍՏՈ.Ն.Դ.ՆՈՒՊՈԼԻ.Ի.Ս., Պ. Ա. Ք. Էլիկիւզէկեանց.
ՂԶԱ.Ո.Ր., Պ. Ցովսէկ Խզմիրեանց.
ՄԵԼԻԹՈՓՈԼ., Պ. Մկրտիչ Գէշգուակեան.
ՄԷՆՉԱՄԹԸՐ, Պ. Խայր Անուխեան.
ՄՈՍՔՈՒԱ.Ս., Մայր Մազհստրոս Մսերեանց.
ՆԱԽԻՉԵՎԱՆ.Ն., Պ. Խալիֆան Պոպով.
ՆԻԿՈՄԻԴԻ.Ս., Թանգարան Վերծանութեան.
ՊԱԹԱ.Ի.Ի.Ս. Եւ ՃԱ.Ի.Ս., Պ. Գրիգոր Խանապետեան.
ՊԵՐՏԵՈ.Ն.Յ.Ք., Պ. Ցովհաննեկս տէ Հոփիկեան.
ՊՈԹՈՒՇԱՆ.Ն., Պ. Ցակոր Մանուկեան.
ՍԹԱ.Կ.Ի.ՐՈՓՈԼ., Պ. Գեորգ Կարապետեանց.
ՍԻՄՖԵՐՈՓՈԼ., Պ. Գրիգոր Տէօլլէթեան.
ՎԵՆԵՆ.Ս., Պ. Նիկողայոս Մարզարեան.
ՏՐՈՊԻՉՈՒ.Ն., Պ. Խաչատուր Էմբասեան.
ՏՓԼԻ.Ս., Ստեփանոս Քահ. Մանտինեանց.
ՓԱ.ՐԻ.Չ., Պ. Ճանիկ Սրամեան.
ՓԵԹՐՊՈՒ.Ի.ՐԿ., Պ. Մովսէս Բուղաղեանց.
ՔԻՇՆԵՒ, Ստեփան Քահ. Ամասեանց.
ՕՏԵՍՍՈ.Ս., Ցովհաննեկս Քահ. Թաթոսիզեանց.
ՈՐՊԱ.ԶՈ.Ր., Պ. Գետրոս Շահինեան.

ԳԻՒՔ ԲՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տարեկան զին ընկերագրութեան լոկ հայերէն մասից՝ կանխիկ հատուցանելի, համ- դեր ծախսիք հանապարհին,	բուլլի արծարի 6, որ է Յեանի 24:
Տարեկան զին լոկ ուռաւերէն և զաղիխարէն մասիցն	* * 4, * * 16:
Տարեկան զին հայերէն և զաղիխարէն մասիցն	* * 8, * * 52:
Դին միոյ եւերակի	* * 1, * * 4: